

РОЗДІЛ 7. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

PHYSICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN IN THE CONTEXT OF SOCIAL TRANSFORMATIONS

Статтю присвячено актуальним проблемам фізичного виховання дошкільників у контексті суспільних трансформацій у сучасних умовах України. З'ясовано, що нині дошкільники мають чимало відхилень у діяльності різних органів і систем, а це свідчить про нагальну потребу в застосуванні оздоровчо-лікувального фізичного виховання. Проведено аналіз досліджень, присвячених питанням фізичного виховання, та доведено, що найбільше праць висвітлюють проблеми загального плану, фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи, підготовки фахівців із фізичного виховання. Визначено, що значна частина вчителів фізичного виховання, що працюють, мають невисокий рівень знань, педагогічної техніки, у них ще не сформовані важливі педагогічні здібності. Наведено елементи концепції, за якої можна досягнути високого рівня підготовки майбутніх педагогів до фізичного виховання учнів, як-от: наукове обґрунтування і впровадження у процес фахової підготовки вихователів теоретико-методичних елементів; переорієнтація системи фізичного виховання на інноваційну педагогічну діяльність; оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичного виховання на основі висвітлення технології планування навчально-виховного процесу з фізичного виховання; домінування в навчальному процесі творчих завдань. Обґрунтовано, що серед механізмів, що забезпечують пролонговану активність дошкільників у фізичному вихованні і самовихованні, основне місце належить формуванню ціннісного ставлення дошкільників до фізичного виховання як важливої складової частини загального виховання особистості, засобу особистісного розвитку, отже, і позитивного ставлення до відповідного навчального предмета, його впливу на процеси особистісного розвитку і професійного становлення. Зроблено висновок, що структура освіти вимагає врахування в навчальному процесі фізичного виховання таких напрямів впливу відповідного предмета на людину: особистісного (формування адекватної самооцінки, позитивної Я-концепції, розвиток гуманістичної спрямованості дошкільника), професійного (опанування елементів професійної техніки), профілактичного (опанування прийомів і засобів запобігання професійним захворюванням), активізуючого (підвищення тону організму, працездатності), релаксуючого (засвоєння прийомів релаксації, подолання м'язових бар'єрів), соціального (засвоєння навичок міжособистісної взаємодії, уміння роботи в команді).

Ключові слова: фізичне виховання, дошкільники, соціальні групи, концепція, форми виховання.

The article is devoted to topical problems of physical education of preschool children in the context of social transformations in modern conditions of Ukraine. It was found out that the upbringing of preschool children now has many deviations in the activity of various organs and systems, and this indicates an urgent need for the use of health-improving and therapeutic physical education. The analysis of research devoted to the issues of physical education is carried out and it is proved that the largest number of works is devoted to the problems of the general plan, physical education of students of general education schools, training of specialists in physical education. It is determined that a significant part of working physical education teachers have a low level of knowledge, pedagogical techniques and they have not yet formed important pedagogical abilities. Elements of the concept that can be used to achieve a high level of training of future teachers for physical education of students are given, namely: scientific justification and introduction of theoretical and methodological elements into the process of professional training of teachers; reorientation of the physical education system to innovative pedagogical activities; updating the content of professional and pedagogical training of physical education teachers based on highlighting the technology of planning the educational process for physical education; dominance of creative tasks in the educational process. It is proved that among the mechanisms that ensure prolonged activity of preschoolers in physical education and self-education, the main place is occupied by the formation of the value attitude of preschoolers to physical education as an important component of the overall education of the individual, a means of personal development, and, based on this, an increase in a positive attitude to the relevant educational subject, its influence on the processes of personal development and professional formation. It is concluded that the structure of Education requires taking into account in the educational process of physical education such areas of influence of the relevant subject on a person: personal (formation of adequate self-esteem, positive self-concept, development of humanistic orientation of preschool children), professional (mastering elements of professional technique), preventive (mastering techniques and means of preventing occupational diseases), activating (increasing the tone of the body, working capacity), relaxing (mastering relaxation techniques, overcoming muscle barriers), social (mastering the skills of interpersonal interaction, skills of working in teams).

Key words: physical education, preschoolers, social groups, concept, forms of education.

УДК 376: 376.112.4
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-2.29>

Протасова А.С.,
аспірант кафедри технологічної та професійної освіти
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Проблема фізичного виховання має велике наукове, практичне і державне значення. Могутність держави та здоров'я нації безпосередньо залежать від рівня фізичного виховання її громадян. Поліпшення фізичної підготовки юнаків і дівчат нерідко є основним чинником відновлення і зміцнення здоров'я в період остаточного формування організму, могутнім джерелом підвищення загальної і розумової працездатності. А вже дошкільники нині мають чимало відхилень у діяльності різних органів і систем, це і свідчить про нагальну потребу в застосуванні оздоровчо-лікувального фізвиховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До початку розгляду проблеми формування ціннісних ставлень дошкільників передусім варто визначити смисл понять, які вживаються, як-от: «цінності», «ціннісні орієнтації», «ціннісні ставлення», «особистісні і професійні цінності». А це, у свою чергу, вимагає проведення міжпредметного теоретичного пошуку, розгляду першоджерел у галузі філософії, соціології, педагогіки, психології.

З метою визначення основних підходів до розгляду проблеми цінностей було проаналізовано роботи провідних авторів із таких проблем, як:

– загальні методологічні проблеми людської активності та провідної ролі цінностей в її детермінації (О.Г. Здравомислов [1], М.С. Каган [5], І.С. Нарський [2], В.М. Сагатовський [1]);

– міждисциплінарна сутність поняття «цінність» (Д.О. Леонтьєв [2]);

– аксіологічні основи пізнання та практики (О.Г. Здравомислов [1], Ю.П. Сурмін, Н.В. Туленков [1]), розуміння (С.С. Гусєв, Г.Л. Тульчинський [1]), педагогічної діяльності (В.Г. Воронцова [2]), гносеологічні основи оцінки (Ю.Д. Гранін [3]);

– цінності освіти і виховання (В.С. Болгаріна, Ю.І. Терещенко [2, с. 16–19]), П.Р. Ігнатенко [1], Б.С. Кобзар [1]), моральні цінності молоді (В.Ю. Болотіна [2, с. 19–21], В.П. Лисенко [3]), нові цілі освіти [1];

– духовні цінності як детермінанти розвитку та морального виховання особистості (І.Д. Бєх [2], М.Й. Боришевський [3], В.І. Костів [1, с. 55–58]);

– цінності як основа соціалізації та регуляції поведінки особистості (Т.В. Бутківська [3, с. 27–31], М.І. Бобнева [2], Л.І. Іванько [5, с. 50–151], Н.Р. Догонадзе [3, с. 163–170], О.І. Зотова, М.І. Бобнева [3, с. 241–254], А.О. Ручка [171], В.О. Тюріна [1, с. 76–79]);

– цінності професійної діяльності (М.В. Костенко, В.Л. Осовський [1]), їхнє становлення у процесі навчання (М.П. Максимчук [1], Р.П. Скульський [1, с. 166–170]), розвиток ціннісної свідомості вчителя (Н.М. Нікітіна [4, с. 65–70]).

Аналіз досліджень, присвячених питанням фізичного виховання, довів, що найбільше робіт

присвячено проблемам загального плану, фізичного виховання учнів загальноосвітньої школи, підготовки фахівців із фізичного виховання.

Фізичне виховання як сфера прояву людської активності розглядалось із загальних позицій за такими напрямками:

– фізіологічні механізми фізичної активності [2], впливу фізичних навантажень (Г.Л. Апанесенко [1], І.О. Аршавський [1], Ф.Б. Березін [2]), фізіологічні основи диференціації осіб за фізичним рівнем (Х.А. Віткін, Р.В. Дік [2]), сутність фізичної активності людини (В.К. Бальсевич, В.О. Запорожанов [1]);

– ставлення людини до професійного спорту, мотиваційні основи занять та виходу зі спортивної діяльності (О.М. Плющ [1]);

– фізичне виховання як чинник розвитку особистості (Ж.О. Суптіль, Н.П. Шаповалова [1]);

– теорія і методика педагогічних досліджень у фізичному вихованні (Б.О. Ашмарін [4]).

У працях багатьох дослідників розкрито концептуальні основи фізичного виховання школярів та дітей дошкільного віку. Ці питання досліджували: Л.О. Григорович, О.Б. Качаліна [5], Е.С. Вільчківський [4], О.Д. Дубогай, Л.М. Молчан [2], М.С. Дубовік [4], М.Д. Зубалій [4]. Педагогічні основи фізичного виховання розкрито О.О. Тер-Ованесяном [1]. Оцінювання фізичної підготовленості підлітків як засіб підвищення мотивації до систематичних занять фізичною культурою розглядалось В.С. Добринським [1]. Шляхи формування в молодших школярів потреби у фізичній досконалості визначені М.М. Хоменко [2]. Соціально-психологічні умови поліпшення фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл розкриває Т.Є. Цюпак [2].

Значну кількість досліджень присвячено психолого-педагогічним проблемам підготовки вчителів фізичної виховання. Не розглядатимемо спеціальні питання, які відображено у значній кількості наукових робіт, зупинимось на тих напрямках, що цікаві в контексті нашого дослідження.

Професійні особливості діяльності вчителя фізичної виховання розглядають Я. Бельський [2], В.Ф. Новосельський [4], а особливості відповідної професійної підготовки – С.М. Філь, В.П. Пешков [2].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Процеси державотворення привели до принципових змін у багатьох сферах суспільного життя, що не могло не зачепити і системи ставлень громадян як до процесів перебування, так і до відповідних сфер життєдіяльності. Нині, як ніколи, посилюється важливість психолого-педагогічних досліджень у сфері визначення ціннісних орієнтацій виховання дошкільників, трансформацій, які відбуваються практично за всіма напрямками інтегрування людини в суспільне життя, навіть тими з них, що традиційно здавались сталими ознаками юнацького віку.

Як відомо, процеси реформування в суспільстві не залишили осторонь і систему фізичного виховання дошкільників. Нині йде активний процес створення національної системи фізичного виховання, пошук її концептуальних засад. Адже система фізичного виховання тісно пов'язана з освітою, охороною здоров'я, культурою матеріального виробництва, обороноздатністю суспільства, усіма галузями матеріального виробництва, духовним розвитком суспільства. Фізичне виховання відбиває соціальний, економічний, духовний стан держави, виступає якісно особливим, історично зумовленим типом соціальної практики, що включає ідеологічні, науково-методичні, програмно-нормативні й організаційні елементи, покликаний задовольнити потребу суспільства у фізичному вихованні громадян (Б.М. Шиян).

Мета статті. Вихід із сучасної кризи фізичного виховання має ґрунтуватись на завданнях, які є основою процесу створення національної системи фізичного виховання. Основні завдання дослідження такі:

1. Ідеологія системи фізичного виховання має відображати загальнолюдські гуманістичні цінності, будуватись на національних засадах з урахуванням регіональних особливостей, передового вітчизняного та світового досвіду.

2. Фізичне виховання є цінністю для кожного конкретного учня, яка забезпечує його соціалізацію на основі опанування специфічного змісту фізичної освіти як частини загального виховання нації, у якій моделюються і відбиваються людські взаємини.

3. Навчально-виховний процес, побудований за принципами демократизму і гуманізму, забезпечує досягнення індивідуально можливого рівня фізкультурної освіти, розвитку і підготовленості всіх, хто займається фізичними вправами; сприяє виявленню обдарованих фізично дітей та підлітків, надає їм змогу розвинути свої здібності.

4. Зміст фізичного виховання являє собою взаємозв'язок таких основних блоків, як: знання, способи рухової діяльності, способи власної фізкультурно-оздоровчої діяльності, способи спортивної діяльності.

5. Національна система фізичного виховання базується на перевіреному історичному досвіді спортивно-масової і фізкультурно-оздоровчої, інноваційної діяльності, спрямованої на розвиток фізичних можливостей особистості, які реалізуються на всіх етапах довічної фізкультурної освіти людини.

6. Практична реалізація мети і завдань національної системи фізичного виховання здійснюється на спеціально організованих заняттях, які стимулюють рухову активність, за умови їхньої відповідності інтересам учнів, останнім досягненням науки, передовим педагогічним технологіям, конкретним умовам їх проведення.

7. Фізичне виховання є провідною ланкою єдиної системи взаємопов'язаних і взаємозумовлених рівнів фізкультурної освіти дітей та виховання дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Останніми роками збільшується кількість робіт, присвячених використанню українських народних традицій у системі фізичного виховання учнів та підготовці майбутніх учителів фізичного виховання [5], упродовженню в позаурочні форми роботи [4].

Водночас дослідженнями науковців доведено, що реальний рівень фахівців із фізичного виховання залишається низьким. Багато вчителів фізвиховання, які працюють, мають невисокий рівень знань, педагогічної техніки, у них не сформовані такі важливі педагогічні здібності, як перцептивні, конструктивні, гностичні, вони не вміють (і не мають відповідної потреби) самостійно опрацювати спеціальну літературу, не володіють уміннями педагогічного аналізу й оцінювання.

На думку Б.М. Шияна, нині суттєвих змін потребує концепція підготовки фахівців із фізичного виховання. Дослідник вважає, що високий рівень підготовки майбутніх вихователів до фізичного виховання учнів може бути досягнутий за умов:

– наукового обґрунтування і впровадження у процес їхньої фахової підготовки теоретико-методичних елементів (знання, уміння, навички), орієнтованих на формування фізичного виховання школярів;

– переорієнтації системи фізичного виховання з консервативно-нормативної моделі, що суперечить вимогам шкільної фізкультурної освіти, на інноваційну педагогічну діяльність, складовими частинами якої є конструктивний, організаційний, комунікативний та дослідницький компоненти. Нормативна модель зводить діяльність учителя до функціональної ролі, є несумісною з вимогами гуманізації школи, забезпеченням оптимальних умов для розвитку кожної дитини. Розумною альтернативою нормативній є дослідницька модель, згідно з якою центральною ланкою роботи вчителя є процес постійної модифікації програми діяльності відповідно до умов і особливостей групи дітей або окремої дитини;

– оновлення змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичного виховання на основі висвітлення технології планування навчально-виховного процесу з фізичного виховання. Це передбачає значне збагачення професійного арсеналу вчителя, уміння вільно ним користуватися, удосконалювати, гуманізації його професійної свідомості, її переорієнтації на всебічне врахування природи дитини;

– домінування в навчальному процесі творчих завдань, спрямованих на відтворення практичних дій учителя в нестандартних ситуаціях, що дозволить формувати професійні знання в майбутнього

вчителя водночас на методологічному (мета, завдання), теоретичному (закони, принципи, форми діяльності тощо), методичному (проекування навчального процесу) та технологічному (вирішення практичних завдань навчання і виховання в конкретних умовах) рівнів [2, с. 7–8].

Ми вважаємо, що ця авторська концепція цілком відповідає сутності роботи викладача фізичної виховання вишу, тобто без певних обмежень може бути перенесена в ситуацію вищої школи.

Описаний стан справ не може залишати остеронь і студентів інших факультетів. Адже вони є вчорашніми вихованцями школи, де, за даними багатьох дослідників, працюють на явно непрофесійному рівні вчителі фізичного виховання. Тобто вже на момент вступу до вищого педагогічного навчального закладу значна кількість абітурієнтів можуть нести негативне ставлення до фізичного виховання.

Водночас проблеми фізичного виховання майбутніх учителів «нефізкультурних» факультетів нині не можна вважати остаточно вирішеними, хоча відповідні дослідження в цьому напрямі проводилися давно.

Але основний напрям цих досліджень – організація занять із фізичного виховання як засобу стимулювання фізичної активності виховання дошкільників, аналогічний тим дослідженням, що проводились у середньоосвітній школі.

Науково-педагогічні основи вдосконалення фізичного виховання дошкільників розглянуто І.А. Кошбахтієвим [2], висвітлено в численних наукових збірниках [5].

Значна кількість робіт присвячені питанням формування здорового способу життя на базі валеологічної складової частини освіти (Р.І. Айтман, Г.М. Жарова [5], В.О. Ананьєв [1], О.Л. Брондз [34], В.В. Булаєв [3], В.І. Глухов [5], І.Ю. Глінянова [5], Д.Л. Грішанов, Ж.І. Зайцева [2], Ю.В. Кікнадзе [2], Л.Г. Татарнікова [1]. Психологічні аспекти педагогічної валеології розкриває М.К. Смірнов [1]. Фізичне виховання розглядається як важливий засіб формування здорового способу життя (Г.П. Пастушек), готовності дошкільників до самоорганізації здорового способу життя (Е.Н. Раїмова).

Для нас особливий інтерес становлять роботи, присвячені професійній спрямованості фізичного виховання в системі підготовки майбутніх вихователів (М.Я. Віленський, Р.П. Сафін), професійно-прикладній фізичній підготовці майбутніх спеціалістів (Г.І. Крюковський, С.В. Раєвський), які більш детально будуть проаналізовані в наступному параграфі.

Ми вважаємо, що наведені вище напрями не перекривають цілком усієї актуальності проблеми.

По-перше, складні завдання фізичного виховання школярів не можуть бути вирішені лише завдяки діяльності вчителів фізичної виховання.

Кожен учитель є фактично носієм цінностей фізичної виховання, сприяє формуванню в дошкільників ціннісного ставлення до фізичного виховання, спонукає й організує їхню фізичну активність, особливо в позакласній роботі (спортивні змагання, відвідування спортивних секцій, туристичні походи, спортивні ігри у вільний час).

Безумовно, не всі ці заходи вимагаються від учителя-предметника його функціональними обов'язками. Але їх використання значно підвищує контакт з учнями, надає можливість колективного впливу.

По-друге, фізичне виховання як складова частина загального виховання є важливим компонентом життєдіяльності самого вчителя, підтримання творчої працездатності і здоров'я. Тому професійна спрямованість предмета фізичного виховання не може обмежуватись лише переконанням дошкільників у необхідності фізичного виховання в роботі з учнями. Спектр відносин людини як особистості і фахівця з фізичною культурою є більш складним і різнобічним.

Особливу проблему становить формування механізмів, що забезпечують пролонговану активність дошкільників у фізичному вихованні і самовихованні. Серед таких механізмів основне місце належить формуванню ціннісного ставлення дошкільників до фізичного виховання як важливого складника загального виховання особистості, засобу особистісного розвитку, отже, сприяє позитивному ставленню до відповідного навчального предмета, його впливу на процеси особистісного розвитку і професійного становлення.

Автори наводять такі дані. В Україні, за даними вибіркового дослідження, регулярно займаються фізичною культурою 6–8% дорослих людей, тоді як у США – 60%, у Японії – 80%. На наш погляд, ці цифри наочно відображають актуальність формування у вихованні дошкільників позитивного ставлення до фізичного виховання, потреби у фізичній активності, усвідомлення цінності фізичного виховання для кожної людини. А отже, зумовлюють актуальність формування в дошкільників ціннісного ставлення до фізичної виховання і спорту як важливої психолого-педагогічної проблеми.

Висновки. Автор розглядає фізичне виховання як базову форму виховання, вважає дуже важливим питання про те, яке місце відведено здоров'ю, фізичній підготовленості та фізичній досконалості в системі ціннісних орієнтацій людини, різних соціальних груп, які ідеали та цінності обирають люди, які намагаються цілеспрямовано вплинути на свій фізичний стан. «Це питання – одне з найгостріших і найактуальніших на сучасному етапі національного відродження України, бо відсутність пріоритету здоров'я як найвищої людської цінності стала нормою нашого суспільства» [5, с. 22].

Унаслідок цього структура освіти потребує врахування в навчальному процесі таких напрямів впливу відповідного предмета на людину: особистісного (формування адекватної самооцінки, позитивної Я-концепції, розвиток гуманістичної спрямованості дошкільника), професійного (опанування елементів професійної техніки), профілактичного (опанування прийомів і засобів запобігання професійним захворюванням), активізуючого (підвищення тону організму, працездатності), релаксуючого (засвоєння прийомів релаксації, подолання м'язових бар'єрів), соціального (засвоєння навичок міжособистісної взаємодії, умінь роботи в командах) тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / авт. кол. : Є.М. Хриков та ін. ; за заг. ред. В.С. Курила, Є.М. Хрикова. Львов, 2015. 248 с.
2. Могилева В.Н. Психофизиологические особенности дошкольника и их учет в работе с компьютером : учебное пособие для студентов образовательных учреждений среднего профессионального образования. Москва : Академия, 2012. 240 с.
3. Подласый И.П. Педагогика : в 3-х кн. : учебник для студентов вузов, обучающихся по направлениям подготовки и специальностям в области «Образование и педагогика». Москва : Гуманитар. изд. центр «Владос», 2011. Кн. 3 : Теория и технологии воспитания. 463 с.
4. Gerbner G. Educators, Activists Organize to Promote Media Literacy in U.S. *The New Citizen*. 2004. Vol. 2. № 2. P. 23–34.
5. Masterman L. *Teaching the Media*. London : Comedia Publishing Group, 2012. 341 p.